

TIJORAT BANKLARINING RAQAMLI MOLIVAVIY XIZMATLARINI TASHKIL ETISHNING JORIY HOLATI VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

Roziqov Behzod Bahrom o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

ORCID: 0009-0009-7696-3288

graf-6512@mail.ru

Annotatsiya. Ushbu maqolada tijorat banklarida ularning raqobatbardoshligi, samaradorligi va qiymat taklifini oshirish maqsadida moliyaviy xizmatlarni rivojlantirish strategiyalari ko'rib chiqiladi. Global texnologik rivojlanish va mijozlarning xohish-istaklarining o'zgarishi bilan ajralib turadigan davrda tijorat banklari o'zgaruvchan bozor talablariga javob berish uchun innovatsiyalar va moslashish zarurligiga duch kelishmoqda. Maqolada raqamli texnologiyalar jadal rivojlanib borayotgan bugungi kunda bank sektori o'z faoliyatini zamonaviy talablar asosida qayta tashkil etmoqda. Tijorat banklarining raqamli moliyaviy xizmatlarni taklif etishi nafaqat mijozlar ehtiyojlarini qondirishga, balki bank xizmatlari sifatini oshirish, operatsion xarajatlarni kamaytirish va raqobatbardoshlikni kuchaytirishga xizmat qilmoqda.

Tijorat banklarining raqamli moliyaviy xizmatlarni rivojlantirish jarayoni uzoq yillar davomida bosqichma-bosqich amalga oshirilgan bo'lib, bu jarayon texnologik taraqqiyot, mijozlar talablarining o'zgarishi va global moliyaviy bozorlarning rivojlanishiga bog'liq ravishda kechdi. Ushbu strategiyalarni amalga oshirish tijorat banklariga moliyaviy xizmatlar sohasida yetakchi o'rinlarni egallashga, biznesning o'sishini rag'batlantirishga va kengroq maqsadlarga – iqtisodiy farovonlik va ijtimoiy farovonlikka erishishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: tijorat banklari, moliyaviy xizmatlar, raqamli transformatsiya, sun'iy intellekt, raqamlashtirish, mahsulot takliflari, mijozlar tajribasi, moliyaviy mavjudlik, xatarlarni boshqarish, iste'dodlarni rivojlantirish, barqaror moliyalashtirish, innovatsiyalar.

ТЕКУЩЕЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ОРГАНИЗАЦИИ ЦИФРОВЫХ ФИНАНСОВЫХ УСЛУГ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ

Розиков Бехзод Бахром угли

Ташкентский государственный экономический университет

Аннотация. В этой статье рассматриваются стратегии развития финансовых услуг в коммерческих банках с целью повышения их конкурентоспособности, эффективности и ценностного предложения. В эпоху, характеризующуюся глобальным технологическим развитием и изменением предпочтений клиентов, коммерческие банки сталкиваются с необходимостью инноваций и адаптации к меняющимся требованиям рынка. В статье отмечается, что сегодня, когда цифровые технологии стремительно развиваются, банковский сектор реорганизуется свою деятельность в соответствии с современными требованиями. Предлагаемые коммерческими банками цифровые финансовые услуги служат не только для удовлетворения потребностей клиентов, но и для повышения качества банковских услуг, снижения операционных расходов и повышения конкурентоспособности.

Процесс развития цифровых финансовых услуг коммерческими банками шел поэтапно в течение многих лет в зависимости от технологического прогресса, изменений в требованиях клиентов и развития мировых финансовых рынков. Реализация этих стратегий поможет коммерческим банкам занять лидирующие позиции в сфере финансовых услуг, стимулировать рост бизнеса и достичь более широких целей - экономического процветания и социального благополучия.

Ключевые слова: коммерческие банки, финансовые услуги, цифровая трансформация, искусственный интеллект, оцифровка, предложения продуктов, качество обслуживания клиентов, финансовая доступность, управление рисками, развитие талантов, устойчивое финансирование, инновации.

STATE AND DEVELOPMENT PROSPECTS OF THE ORGANIZATION OF DIGITAL FINANCIAL SERVICES OF COMMERCIAL BANKS

Rozikov Bekhzod Bakhrom ogli
Tashkent State University of Economics

Abstract. This article discusses strategies for the development of financial services in commercial banks in order to increase their competitiveness, efficiency and value proposition. In an era characterized by global technological development and changing customer preferences, commercial banks face the need to innovate and adapt to changing market demands. The article notes that today, when digital technologies are rapidly developing, the banking sector is reorganizing its activities in accordance with modern requirements. The digital financial services offered by commercial banks serve not only to meet the needs of customers, but also to improve the quality of banking services, reduce operating costs and increase competitiveness.

The process of developing digital financial services by commercial banks has been gradual for many years, depending on technological progress, changes in customer requirements and the development of global financial markets. The implementation of these strategies will help commercial banks take a leading position in the financial services sector, stimulate business growth and achieve broader goals of economic prosperity and social well-being.

Keywords: commercial banks, financial services, digital transformation, artificial intelligence, digitization, product offerings, customer service quality, financial inclusion, risk management, talent development, sustainable financing, innovation.

Kirish.

Raqamli texnologiyalar jadal rivojlanib borayotgan bugungi kunda bank sektori o'z faoliyatini zamonaviy talablar asosida qayta tashkil etmoqda. Tijorat banklarining raqamli moliyaviy xizmatlarni taklif etishi nafaqat mijozlar ehtiyojlarini qondirishga, balki bank xizmatlari sifatini oshirish, operatsion xarajatlarni kamaytirish va raqobatbardoshlikni kuchaytirishga xizmat qilmoqda.

Tijorat banklarining raqamli moliyaviy xizmatlarni rivojlantirish jarayoni uzoq yillar davomida bosqichma-bosqich amalga oshirilgan bo'lib, bu jarayon texnologik taraqqiyot, mijozlar talablarining o'zgarishi va global moliyaviy bozorlarning rivojlanishiga bog'liq ravishda kechdi.

Adabiyotlar sharhi.

Iqtisodiy adabiyotda banklarni tavsiflashda turlicha qarashlar mavjud. Yanova va Yanovalar (2009) «banklar - omonatchilardan pul mablag'larini qabul qiluvchi va foyda olish maqsadida ularni qarz oluvchilarga maqsadlilik, muddatlilik, to'lovlilik, qaytarishlilik, taminlanganlik shartlarida taqdim qiluvchi ixtisoslashgan kredit-moliya muassasalaridir» deb xisoblashadi.

Lavrushinning (2009) fikricha esa, «bank - moddiy ishlab chiqarish soxasi maxsulotidan jiddiy farq qiluvchi pul, tulov vositasi ko'rinishidagi aloxida maxsulot ishlab chiqaruvchi maxsus korxonaga hamda naqd va naqdsiz shakldagi to'lov aylanmasini tartibga soluvchi pul-kredit institutidir».

Keyns (1936) tijorat banklari iqtisodiyotning muhim qismlaridan biri deb hisoblagan va ularning kredit bozoriga e'tibor qaratgan. Uning fikricha, banklar iqtisodiy faollik hamda iqtisodiy o'sishning yaxshilanishida va barqarorlashtirishda muhim rol o'ynaydi.

Banklarni birinchi navbatda depozit va kredit faoliyati orqali pul massasiga ta'sir ko'rsatadigan muassasalar sifatida ko'riladi. Markaziy bankning pul massasi ustidan nazorati inflyatsiya va iqtisodiy barqarorlikni boshqarish uchun tijorat banklari juda muhimdir. Fridmanning fikriga ko'ra, banklarning roli kengroq pul-kredit siyosati doirasi bilan chambarchas bog'liq (Milton, 1963).

Shuningdek, iqtisodchi olimlarining moliyaviy xizmatlar va tijorat banklari xizmatlarini hamda turlari bo'yicha turli xil nuqtayi nazarlari mavjud.

Moliyaviy xizmatlar iqtisodiy o'sish va rivojlanishning asosidir. Bank xizmatlari, jamg'armalar va investitsiyalar, sug'urta, qarz va kapitalni moliyalashtirish jismoniy shaxslarga pulni tejashga, noaniqlikdan himoyalashga va kreditlar yaratishga yordam beradi, biznes esa mahalliy va xalqaro bozorlarda ochilishi, kengayishi, samaradorligini oshirishi va raqobatlashishi mumkin. Kambag'al aholi uchun bu xizmatlar zaiflikni kamaytiradi va odamlarga o'z aktivlarini daromad va tanlov qilish uchun boshqarish imkonini beradi, bu esa oxir-oqibat qashshoqlikdan chiqish yo'lini ochadi (Levijne, 1997).

Tadqiqot metodologiyasi.

Tadqiqot davomida tijorat banklarni, sun'iy intellekt (AI) va mashinani o'rganish texnologiyalari bank xizmatlarida muhim o'rin egallab, mijozlarga individual yondashuvni ta'minlash va bank tizimining samaradorligini oshirish uchun keng qo'llanilmoqda. AI yordamida banklar mijozlarning moliyaviy odatlarini o'rganib, ularga moslashtirilgan kredit, depozit va investitsiya xizmatlarini taklif etishi mumkin. Bundan tashqari, firibgarlikni aniqlash tizimlari mashinani o'rganish algoritmlaridan foydalangan holda, tranzaksiyalarni real vaqt rejimida kuzatib, shubhali operatsiyalarni aniqlaydi. Bu esa banklarning xavfsizlik choralarini mustahkamlash va mijozlarning moliyaviy aktivlarini himoya qilish imkonini beradi.

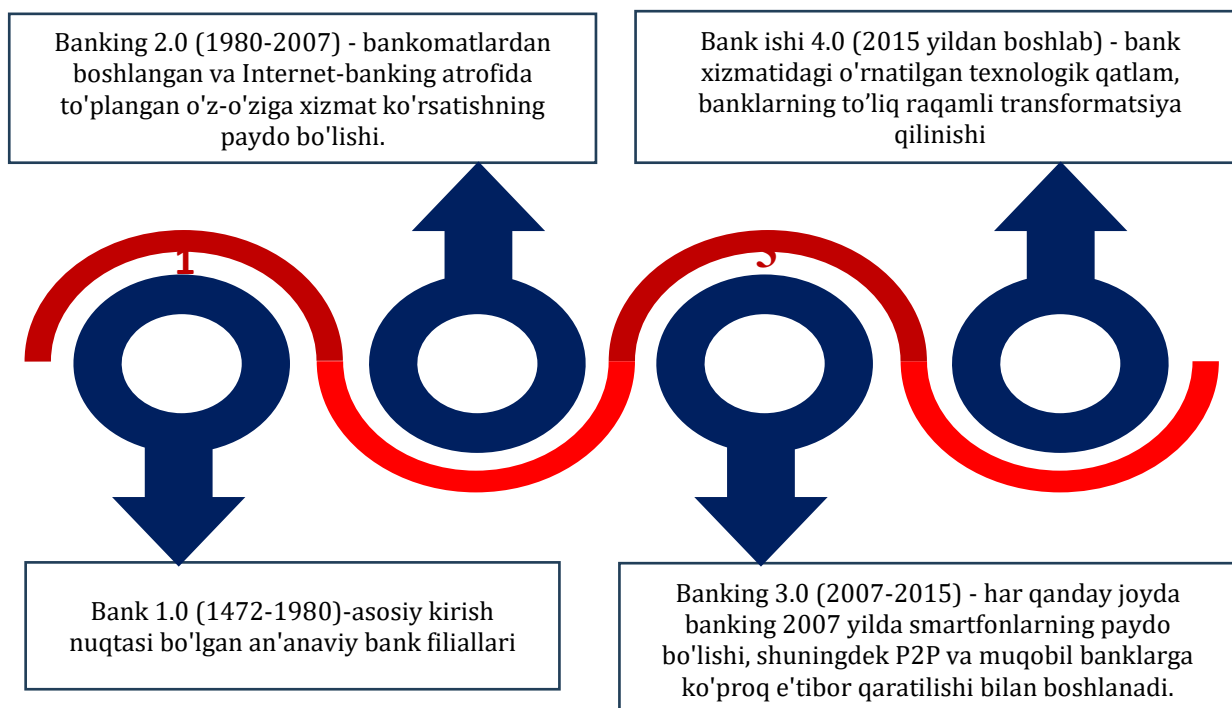
Tahlil va natijalar muhokamasi.

Insoniyat sivilizatsiyasining yuqori sur'atlari bilan dunyo ham texnologik talablarini o'zgartirmoqda va o'rnatilgan texnologiyalar bilan raqamlashtirishga o'tmoqda. Sanoat 4.0 konsepsiyasi Germaniyada paydo bo'lgan, chunki bu mamlakat dunyodagi eng kamtarona ishlab chiqarish sanoatiga ega (Gupta, 2021) va atamaning o'zi birinchi marta 2011 yilda Gannover yarmarkasida taklif qilingan. Sanoat 4.0 robototexnika, narsalar interneti, sun'iy intellekt va mashinani o'rganishni o'z ichiga olgan texnologik yutuqlar tufayli paydo bo'ldi, bu esa inson resurslaridan foydalanishni nolga tushirishga imkon beradi (Schwab, 2018). Sanoat 4.0 evolyutsiyasi iqtisodiyotning barcha sohalariga, shu jumladan iqtisodiy rivojlanishning muhim ustuni hisoblangan bank sektoriga ta'sir ko'rsatdi, chunki u butun moliyaviy tizimning mustahkamligini va inqiroz davrida moliyaviy barqarorlikni ta'minlaydi. Bugungi kunda dunyoda an'anaviy bank xizmatidan raqamli, IOT (Internet of Things) formatida (Sharma, & other, 2023).

4.0 avlodiga qarab bank ishining evolyutsiyasi va o'sishi quyida keltirilgan: Bank 1.0-birinchi avlod bank ishi 1942 yildan 1980 yilgacha boshlanadi. U bank filiallari orqali an'anaviy tarzda xizmatlarni taqdim etish bilan shug'ullanadigan bank tizimini o'z ichiga oladi. Shuningdek, u o'sha paytda asosiy o'yinchi sifatida ishlaydigan turli xil moliyaviy vositachilardan iborat. Shu bilan birga, u ma'lumotlarning kechikishi yoki uzoq vaqt davomida qayta ishlanishi, moliyaviy xizmatlardan to'g'ri foydalanish imkoniyati yo'qligi, katta hajmdagi

hujjatlar va markazlashtirilmagan operatsiyalar kabi ba'zi kamchiliklardan aziyat chekmoqda. Ushbu to'siqlar tufayli banking 1.0 banking 2.0 uchun yo'lni tozalaydi.

Bank 2.0- bank evolyutsiyasining ikkinchi avlodi yoki banking 2.0 1980 yilda boshlanib, 2007 yilda, global moliyaviy inqirozlar davri oldidan tugaydi. Bu banklarning o'z-o'ziga xizmat ko'rsatishi yoki offshor banking paydo bo'lishi bilan boshlanadi, chunki banklar o'z xizmatlarini bank filiallaridan tashqariga chiqarishni boshlaydilar. Bu bankomatlar va kartalarni o'qish moslamalarini joriy etishdan boshlanadi va 1995 yilda tijorat banklarida internetdan foydalangan holda o'sish tezlashdi.

1-rasm. Banklarning evolyutsiyasi va rivojlanishi bosqichlari (Kumar, & other, 2022)

Bank 3.0-uchinchi avlod bank yoki bank ishining evolyutsiyasi 3.0-bu texnologik taraqqiyot va 2007 yilda smartfonlarning paydo bo'lishi tufayli yuzaga kelgan naqd pulsiz operatsiyalarning o'sishi. Bu mobil telefonlar yoki Internet-banking yordamida ko'chma banking davri edi, chunki bundan oldin mijozlar texnologiyadan foydalanishga ikkilanib qolishgan, ammo endi har bir mijoz ushbu texnologiyaga o'rganib qolgan va o'z operatsiyalarini, masalan, pul o'tkazmalarini raqamli ravishda amalga oshirmoqda Uchinchi avlod davri 2015 yilgacha davom etdi.

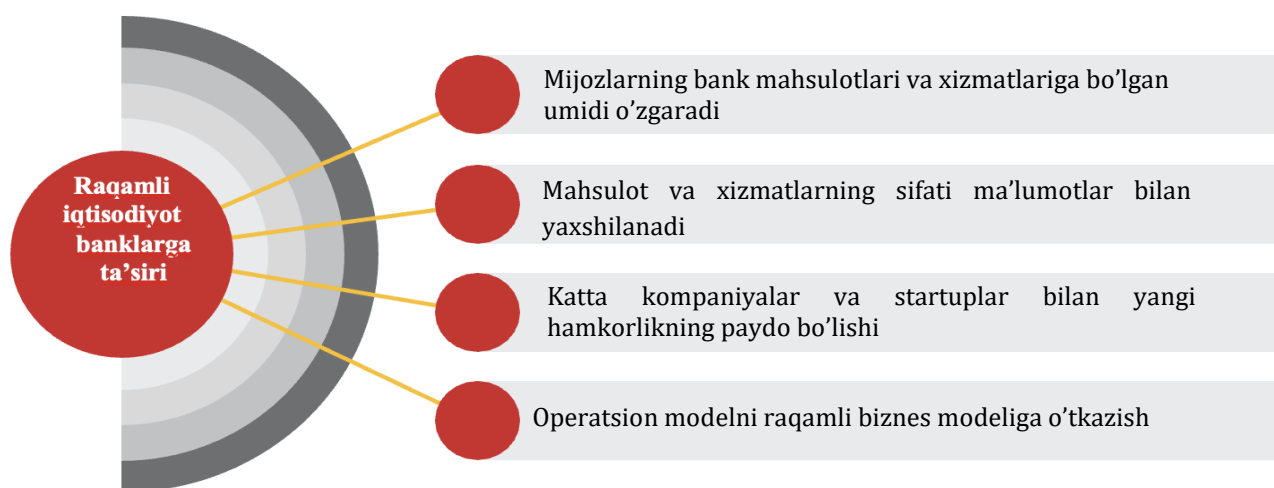
Bank 4.0-bank xizmatlarining to'rtinchi avlodi yoki banking 4.0 2015 yilda boshlangan va hozirda oldinga intilmoqda. U asosan chatbot (aqli bank yordamchisi) kabi virtual haqiqat tizimlaridan tashkil topgan mashinani o'rganish, katta ma'lumotlar, sun'iy intellekt, bulutli hisoblash va robototexnika kabi yangi texnologiyalarning etukligi va o'sishi tufayli paydo bo'ldi. Bu butun bank tizimini o'zgartirdi va an'anaviy bankingni zamonaviy raqamli banklarga aylantirdi va Covid-19 pandemiyasi tufayli moliyaviy savodsiz odamlar, ayniqsa qishloq aholisiga tegishli bo'lganlar, shuningdek, Internet orqali pul o'tkazishni va asosiy bank xizmatlaridan onlayn foydalanishni boshlaydilar. Bank 4.0 IoT-ga juda bog'liq, chunki u turli xil qurilmalarning birgalikda ishlashiga imkon beradi, shuningdek mijozlarga raqamli platformada bank bilan bog'lanish uchun bir qator dasturlarni taqdim etadi.

Axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi sayyoramiz aholisining sanoat inqilobi davri 4.0 deb nomlangan yangi davrga kirishiga olib keldi. Bu davr rivojlanish bilan tavsiflanadi narsalar Interneti (IoT), bulutli hisoblash, sun'iy intellekt (AI) va mashinani o'rganish kabi turli xil texnologik yangiliklar. Axborot texnologiyalaridagi rivojlanish va innovatsiyalar inson hayotining turmush tarzi, ish va iqtisodiy faoliyatgacha bo'lgan barcha jihatlarini sezilarli

darajada o'zgartirdi. Bundan tashqari, texnologik taraqqiyot raqamli texnologiyalarga asoslangan bir nechta yangi biznes modellarining paydo bo'lishiga imkon berdi, ular ancha samarali va innovatsion bo'lib, imkoniyatlarni ochib beradi va yaxshi boshqaruvni talab qiladigan muammolarni keltirib chiqaradi.

Sanoat inqilobi 4.0 raqamli transformatsiyadir. Raqamlashtirish harakati tufayli odamlar endi vaqt va makondan qat'i nazar, iqtisodiy va moliyaviy faoliyatni amalga oshirishlari mumkin. Iqtisodiy operatsiyalar istalgan joyda, istalgan vaqtda va istalgan joyda amalga oshirilishi mumkin. Kompaniyalar o'z bizneslarida omon qolish uchun iqtisodiy va moliyaviy faoliyatning raqamli o'zgarishi bilan bog'liq bo'lgan ehtiyojlarni o'zgartirishi va qondirishi kerak.

Sanoat inqilobi 4.0 bank sektorini ham qamrab oldi. Inqilob banklardan moslashishni va o'zgarishlarni amalga oshirishni talab qiladi. Axborot texnologiyalarining rivojlanishi natijasida bank sanoatida sezilarli o'zgarishlarga bo'lgan ehtiyojni umuman 4 (to'rt) jihatga bo'lish mumkin, bu mijozlar kutganlarining o'zgarishi, ma'lumotlardan foydalanish orqali bank mahsulotlari va xizmatlari sifatining oshishi (Data-enhanced products), big-tech va start-up kompaniyalari bilan yangi hamkorlikning paydo bo'lishi va operatsion modelni raqamli biznes modeliga o'zgartirish.

2-rasm. Sanoat inqilobi 4.0 bank faoliyatiga ta'siri

Raqamli iqtisodiyot davrida mijozlarga e'tibor qaratish ustuvor vazifaga aylanmoqda. Mijozlar bank xizmatlaridan turli kanallar orqali tez va xavfsiz foydalanishni kutishadi.

Bundan tashqari, mijozlar o'z ehtiyojlariga ko'ra moslashtirilgan va xilma-xil va noyob raqobatbardosh afzalliklarga ega bo'lgan noyob mahsulotlar va xizmatlarni talab qiladi. Mijozlar eng so'nggi tendensiyalarga rioya qilishadi va mahsulot va xizmatlar bilan bog'liq turli xil ma'lumotlarni, ayniqsa ijtimoiy tarmoqlarda qidirishadi. Iste'molchilarning bunday xatti-harakatlari banklardan doimiy innovatsiyalarni va ushbu raqamli davrda mijozlarga yo'naltirilgan mahsulotlar va xizmatlarni yaratishni talab qiladi.

Banklar katta ma'lumotlardan to'g'ri foydalanishlari kerak. So'nggi bir necha yil ichida ma'lumotlar mavjudligi har yili o'rtacha ikki baravar oshdi. Ma'lumotlar 2020 yilda taxminan 40 000 eksabaytni tashkil qilishi taxmin qilinmoqda. Banklar o'z mahsulotlari va xizmatlari sifatini yaxshilash uchun katta ma'lumotlardan samaraliroq foydalanishlari kerak. Katta ma'lumotlardan foydalanish mijozlarning xatti-harakatlarini, shu jumladan potentsial ma'lumotlarni olish va tahlil qilishning eng samarali usuli hisoblanadi. Katta ma'lumotlardan foydalanish, shuningdek, banklarga anomaliyalar yoki shubhali xatti-harakatlarni aniqlash, muammolar va nosozliklar sabablarini aniqlash va samaradorlikni oshirish uchun vaziyatni to'g'irlash uchun tezkor choralar ko'rish.

Banklar elektron tijorat, yirik texnologiyalar, FinTech, ride highling va onlayn media kabi boshqa raqamli kompaniyalar bilan hamkorlik qilishlari kerak. Yangi hamkorlik banklarga ham, ularning mijozlariga ham ko'p foyda keltiradi. Banklar uchun hamkorlik taklif etilayotgan mahsulotlarning innovatsionligini, shu jumladan o'z xizmatlarini aholining keng qatlamlariga tarqatish kanallarini oshirishga imkon beradi. Bundan tashqari, hamkorlik mijozlarga istalgan joyda va istalgan vaqtda bank mahsulotlari va xizmatlaridan foydalanishni osonlashtiradi.

Xulosa va takliflar.

Banklar raqamli banklarga aylanishi kerak. Raqamli banklar platforma biznes jarayonlariga asoslangan, nozik va moslashuvchan tashkiliy tuzilishga ega va ilg'or raqamli imkoniyatlarga ega. Moslashuvchan tashkiliy tuzilma boshqa tomonlar bilan, masalan, yirik bozor hamjamiyati orqali hamkorlik va integratsiyani ta'kidlaydi. Ilg'or raqamli imkoniyatlar yuqori darajada kengaytiriladigan yangilangan va moslashuvchan texnologiyalardan, shuningdek, ochiq platformani yaratishga yordam beradigan oddiy va avtomatlashtirilgan jarayonga ega ma'lumotlarga asoslangan biznes modelidan foydalanishni o'z ichiga oladi. Raqamli bank-bu bank landshaftining kelajakdagi tendensiyasi.

Covid-19 pandemiyasi bank sohasida raqamli transformatsiyani tezlashtirdi. Pandemiya jamiyatni raqamlashtirishga moslashishga majbur qildi, ayniqsa jismoniy faollik cheklanganligi sababli. Odamlar o'zlarining iqtisodiy operatsiyalarini raqamli platformalar orqali amalga oshirishga majbur bo'ldi. Xuddi shunday, odamlar moliyaviy operatsiyalarini raqamli ravishda amalga oshirishga majbur bo'lib qoldi.

Kelajakda banklar 4 jihat tufayli dinamik o'zgarishlarga duch kelishadi: ma'lumotlar, biznes modeli, banklarni tartibga solish va axborot texnologiyalarini joriy etish (KPMG Australia, 2019).

Ma'lumotlar moliyaviy mahsulotlar va xizmatlarni yaxshilash maqsadida bashoratli tahlillarni ishlab chiqish uchun bank aktivlari sifatida ishlatiladi. Kelajakda bank pulni xavfsiz saqlash joyi bo'lib xizmat qiladi va ma'lumotlarni saqlash uchun eng ishonchli joylardan biriga aylanadi.

An'anaviy biznes modeli amaliy texnologiyalarni dasturlash interfeyslari (APIs) orqali raqamli iqtisodiyot ekotizimiga ulangan platforma biznes modeliga aylanadi.

Tartibga solish fundamental asosga o'tadi va shu bilan innovatsiyalar va prudensial jihatlar o'rtasidagi muvozanatni hisobga olgan holda raqamli bankni rivojlantirish uchun qulay joy yaratadi. Tartibga solish yo'nalishi ma'lum bir mahsulotdan faoliyat va natijalarni kuzatishga o'tadi.

Texnologiya bank sektoridagi o'zgarishlarga hissa qo'shadigan omil hisoblanadi. Ilg'or texnologiyalardan foydalanish tobora keng tarqalgandir.

Adabiyotlar / Lumebamypa / Reference:

Azlarova, A. (2020). Covid-19 koronavirus pandemiyasi vaqoumuda o'zbekitonda bank soxasini transformatsiyalash jarayonini jadallashtirish // "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. № 5, sentyabr oktyabr.

Gupta, R. (2021). *Industry 4.0 adaption in Indian Banking Sector—A review and agenda for future research*. MDI Sage. 27(1). DOI: <https://doi.org/10.1177/0972262921996829>.

Hamidi, H., & Nourani, M. (2020). *Green Banking Practices: A Systematic Literature Review*. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 27(1), 3-22.

John Maynard Keynes (1936) "The General Theory of Employment, Interest and Money" https://en.wikipedia.org/wiki/The_General_Theory_of_Employment,_Interest_and_Money.

KPMG Australia. (2019). "The Future of Digital Banking." KPMG International Cooperative, Adelaide.

Kumar, A., Srivastava, A., & Gupta, P.K. (2022). *Banking 4.0: The era of artificial intelligence-based fintech*. *Strategic Change*. 31(6), 1-11. DOI: <http://dx.doi.org/10.1002/jsc.2526>.

Levijne, Ross. (1997). "Financial Development and Economic Growth: Views and Agenda." *Journal of Economic Literature* 35:688-726.

Mamadiyarov.Z.T. (2021). banklarni transformatsiya qilish sharoitida masofaviy bank xizmatlari bilan bog'liq risklarni boshqarish // *Экономика и финансы (Узбекистан)*. №5 (141).

Milton Friedman (1963) "A Monetary History of the United States, 1867–1960" (Anna J. Shvarts bilan hammualliflikda).

Schwab, K. (2018). *The Fourth Industrial Revolution*. World Economic Forum. Retrieved from: <https://www.weforum.org/about/the-fourth-industrial-revolution-by-klaus-schwab>.

Sharma, P., Rani, P., Nagpal, N., & Ghangas, P.S. (2023). A study on development of technology and customer acceptance of banking 4.0. *European Chemical Bulletin*. 12(9), 2737-2747. DOI: <http://doi.org/10.48047/ecb/2023.12.9.252>.

Vithessonthi, C., & Tongurai, J. (2018). Financial Markets Development, Business Cycle, and Bank Risk: Evidence from the GCC Countries. *Research in International Business and Finance*, 46, 418-442.

Лаврушин О.И. (2009) *Банковское дело. Экспресс курс: Учеб, пособие. / Под ред. О. И.Лаврушина - 3-е изд., перераб. и доп. -М.: Кнорус. - С. 12-13.*

Янова В.В., Янова Е.А. (2009) *Экономическая теория: Учеб. пособие. - М.: Эксмо, - С. 340.*